

ŞANLIURFA ÇÜLHACILIĞI ve GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Semra KILIÇ KARATAY¹

Öz

Anadoluda geleneksel el sanatlarının önemli merkezlerinden biri olan Şanlıurfa, insanlık tarihinin ilk yerleşim yerlerinden biri olup, üç semavi dinin yeşermesine ev sahipliği yapmış, birçok uygarlık ve değerler üretmiş, ürettiği bu değerleri kendisine saklayıp bütün insanlıkla paylaşan, tarımın ilk yapıldığı, ilk üniversitenin kurulduğu, tarihte Bereketli Hilal olarak isimlendirilen ve topraklarından adeta fişkırmakta olan bereketiyle her bireye asırlarca yetecek değer ve zenginlikte olan kadim bir şehirdir. El sanatları, bireylerin bilgi ve becerisine dayanan, özellikle doğal hammaddelerin kullanıldığı, elle ve basit araçlarla yapılan ve toplum kültürünü, gelenek ve göreneklerini taşıyan ayrıca üretimini yapan bireylerin duygu ve düşünce ve becerisini yansıtan, gelir getirici üretime yönelik ürünlerdir. Maddi kültürümüzün en güzel örnekleri olan el sanatları, Türk halk kültürünü tanımlaması ve bu kültürü çeşitliliği ve sanat değeri ile geçmişten geleceğe taşıması özellikleri ile dünya el sanatları içinde seçkin bir yere sahiptir. Şanlıurfa, bu kültürlerin özelliklerini taşıdığından el sanatları konusunda da çok zengin yapıya sahiptir. Abacılık, Keçecilik, bakırcılık, halı-kilim dokumacılığı, çülhacılık, çulculuk, ipek işlemeciliği, kürkçülük, oymacılık gibi el sanatları yapılmaktadır. Şanlıurfa da Çülhacılık, yani bez dokumacılığı, yün, pamuk ve floş ipliğinin kamçılı tezgâhın tek ayakla çalışan çeşidi olan ‘çakarlı’ ve 2-4 ayakla çalışan çeşidi olan ‘çekmeli’ tezgâhlarda dokunarak Yamşah (Neçek-Çefiye) ve Puşu gibi başörtüsü, Ehram, Vala ve Fıta gibi kadın boy örtüsü haline getirilmesi sanatına denilmektedir. Araştırmada, Şanlıurfa Çülhacılığının tarihçesi, çulha tezgâhı, çulha tezgâhlarında dokunan ürünler ve çeşitleri, ürünlerin sınıflandırılması, dokuma aşamaları ve dokunan ürünlerin günümüzdeki son durumu hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şanlıurfa, Çulha, Çülhacılık, kumaş, dokuma

¹Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO, Geleneksel El Sanatları Bölümü semra.kilic(at)hotmail.com

SANLIURFA CULHACILIĞI AND PRESENT DAY USES OF THIS

Abstract

Şanlıurfa is the first settlement place of humanity history and it hosted three divine religions to come into being, it produced a lot of civilizations and values, by keeping these values for itself shared with all humanity. Şanlıurfa is an ancient city in which agriculture was done for the first time, the first university was founded, it was called as fertile crescent in the past, it has a value and richness which can be enough for every individual for centuries. Handicrafts are profit making products depending on individuals' knowledge and skill, in which especially natural raw materials are used, being made with hands or with basic tools, carrying society's culture- customs and traditions, and reflecting emotion thoughts and skills of the individuals who produce. Handicrafts which are the most beautiful examples of our material culture has an exclusive place in world handicrafts because defines Turkish folk culture and it carries this culture with its variety and art value from the past to the future. Şanlıurfa has also a rich quality in respect of handicrafts as it carries these cultures' characteristics. Handicrafts like aba making, felt making, coppersmith, carpet rug weaving, çulhacılık, çulculuk, silk embroidery, furriery, woodcraft are made. Çulhacılık, cloth weaving, is an art that forms scarfs like yamah(neçek-çefiye) and puşu, women robe like pyramid(ehram), vala, fita ; by weaving wool, cotton and floss string in çakarlık which is a kind of whip loom with one foot and in pull-push looms with 2- 4 foot. At the researches, it will be informed that the history of çulhacılık, weaver loom, products weaved in weaver looms and their varieties, classifying of the products, weaving stages and the last status of weaved products.

Keywords: Sanliurfa, Culha, Culhacilik, cloth, weaving

Kılıç Karatay, Semra. “Şanlıurfa Cülhacılığı ve Günümüzdeki Durumu”. *ulakbilge* 5. 17 (2017): 1781-1794

Kılıç Karatay, Semra. (2017). Şanlıurfa Cülhacılığı ve Günümüzdeki Durumu. *ulakbilge*, 5 (17), s.1781-1794.

Giriş

1.ŞANLIURFA CÜLHACILIĞI

Yün ipliği, pamuk ipliği ve floşun kamçılı tezgâhın tek ayakla çalışan çeşidi olan ‘‘cakarlı’’ ve 2-4 ayakla çalışan çeşidi olan ‘‘çekmeli’’ tezgâhlarda dokunarak ‘‘Yamşah’’ (Neçek- Çefiye) ve ‘‘Puşu’’ gibi başörtüsü, ‘‘Ehram ve ‘‘Fıta ‘‘ gibi kadın boy örtüsü haline getirilmesi sanatına Urfa’da ‘‘Cülhacılık’’ yani bez dokumacılığı denilmektedir (Kürkçüoğlu 2011,s:55,).

Resim 1 Çulha dokuma örneği

Resim 2 Çulha dokuma örneği

(Kaynak: <http://shartavi.blogspot.com.tr/2012/09/culhacilk.html>)

Şanlıurfa insanlık tarihinin ilk yerleşim yeri olan, üç semavi dinin yeşermesine ev sahipliği yapmış, birçok uygarlık ve değerler üretmiş, ürettiği bu değerleri kendisine saklayıp bütün insanlıkla paylaşan, tarımın ilk yapıldığı, ilk üniversitenin kurulduğu, tarihte Bereketli Hilal olarak isimlendirilen ve topraklarından adeta fişkırmakta olan bereketiyle her bireye asırlarca yetecek değer ve zenginlikte olan kadim bir şehirdir.

El sanatları, bireylerin bilgi ve becerenine dayanan, özellikle doğal hammaddelerin kullanıldığı, elle ve basit araçlarla yapılan ve toplum kültürünü, gelenek ve göreneklerini taşıyan ayrıca üretimini yapan bireylerin duygu ve düşünce ve becerisini yansıtan, gelir getirici üretime yönelik ürünlerdir. Maddi kültürümüzün en güzel örnekleri olan el sanatları, Türk halk kültürünü tanımlaması ve bu kültürü çeşitliliği ve sanat değeri ile geçmişten geleceğe taşıması özellikleri ile dünya el sanatları içinde seçkin bir yere sahiptir. Şanlıurfa, bu kültürlerin özelliklerini taşıdığından el sanatları konusunda da çok zengin yapıya sahiptir. Abacılık, Keçecilik, bakırcılık, halı-kilim dokumacılığı, çulhacılık, çulculuk, ipek işlemeciliği, kürkçülük, oymacılık gibi el sanatları yapılmaktadır.

Günümüzde: Hacı Elagöz, Hüseyin Acı, Hacı Ramazan Çatkın, Mahmut Karataş ve Emin Tek adlarındaki ustalar tarafından sürdürülen bu sanatın adları bilinen ve bugün hayatta olmayan başlıca ustaları şunlardır: Eyyüb Narnur, İstanbullu Mahmut (aslen Urfa'lı olup lakabı İstanbullu'dur.), Hacı Abdullah Kırıkçı, Muhide.T, Bayraktar, Yusuf Kaplan, Abdullah Tek. Ramazan Topal, Emin Çiftçi, Hacı İbrahim Cömert, Şih Müslüm Kırmızı, Müslüm Demirel ve Hacı Sinan (Karadaş, 2016).

Ağaçtan yapılan, el ve ayak yardımıyla hareket ettirilen cülha tezgâhlarına “ kamçılı tezgâh” denmektedir. Bu tezgâhın tek ayakla çalışan ‘cakarlı’ ve 2-4 ayakla çalışan ‘çekmeli’ olmak üzere iki türü vardır. Tek ayaklı cacarlı tezgâhlarda puşu, iki ayaklı çekmeli tezgâhlarda ince düz yamşahlar, ayaklı çekmeli tezgâhlarda da “Düğür”(kalın) yamşahlar dokunmaktadır (Kürkçüoğlu 2011,s:55).

Yörede Culhacılık adı verilen ilkel tezgahlarda pamuklu yünlü ve ipek ipliklerin atkıda ve çözgüde birlikte kullanılmasıyla meydana getirilen çoğunlukla bezayağı tekniğinde dokunan dokumalara ‘Culha’, dokuma işi ile uğraşan dokuyuculara da ‘Culhacı’ denilmektedir (Akpınarlı,1996s:20).

Cülha tezgâhlarının kamçılı olmayan, yani mekiği el ile atılan çeşitlerinde “Aba” (kadın ve erkek boy örtüsü) ve “ Çaput Çul” (kilim) dokunmaktadır.

Culha dokumacılığı Şanlıurfa ilinde diğer el sanatları türlerine göre daha gelişmiştir. Eskiden hammaddelelerin mamul hale gelinceye kadar bütün işlemler el ile yapılmakta idi. Ancak günümüzde bazı işlemlerin el ile yürütülmediği fabrikasyon olarak yapılan gereçlerin tercih edildiği yapılan yöresel incelemelerden ve gözlemlerden anlaşılmıştır (Akpınarlı,1996,s:20).

1650 yıllarında Urfa'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, Urfa'da pamuk ipliğinden kapı gibi sağlam bez dokunduğunu, bunun Musul bezinden daha güzel ve temiz olduğunu söylemektedir. Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği bu bez, Urfalılar'ın “Kâhke Bezi” dedikleri bez olmalıdır. 1883 tarihli Halep Vilâyet Salnâmesi'nde Urfa'da 221 adet kumaş tezgâhının varlığından söz edilmiş olması dokumacılığın bu ilde çok önemli bir sektör olduğunu vurgulamaktadır ([http:// ekitap.kulturturizm.gov.tr/ TR,80834/ culhacilik-bez-oymaciligi.html](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80834/culhacilik-bez-oymaciligi.html)12 Eylül.2017).

Urfa'da içinde cülhaların yer aldığı bir çarşı yoktur. Cülhacılık sanatı şehir surlarının kuzey dışarısındaki Kamberiye mahallesindeki evlerde ve bu evlerden sokağa açılan atölyelerde sürdürülüyordu. 30-40 yıl öncesine kadar Kamberiye mahallesinde yüze yakın kamçılı tezgâhta icra edilen Yamşah ve Neçek dokumacılığı (Cülhacılık) son zamanlarda önemini yitirmiş, tezgâh sayısı 5-6 ya

düşmüştür. Hekim dede mahallesinde “Kumaşhane” denilen evdeki ona yakın tezgâhta yüz yıldan beri cülhacılık yapılmaktaydı. Ancak son yıllarda bu sanata olan ilginin azalması neticesinde bu tarihi imalathanedeki tezgâhlar 1991 yılında dağıtılmış, imalathane konuta dönüştürülmüştür (Kürkçüoğlu,201, s.55).

Resim 3. Çülha tezgâhında dokuma yapılırken (Karadaş, 2010)

2.CÜLHA TEZGÂHININ PARÇALARI

2.1. Mekiğe Kuvvet (Hız) Vererek Dokumayı Sağlayan Parçalar

- **Ayakçalık:** Ayakla çalıştırılarak mekiği hareketlendirip tezgâhın yaptığı işe göre tek, çift veya dört adet olur.
- **Alt Takarlık:** Dört parçadan olup ayakçalık arasında bulunur.
- **Üst Takarlık:** Altı parça halinde ağaçtan yapılmıştır. Ayakçalığı kaldırıp indirme işlemine yardımcı olur.
 - **Ayakçalık İpi:** Altı parça olup kendirdendir. Ayakçalığı kaldırıp indirme işlemine yardımcı olur.
 - **Uzatma:** Altı parça olup üzerine ayakçalık ipi biner.
 - **Orta ip:** Üç parça halindedir.
 - **Sıcan- Pisik- Kayış:** Her üçüne orta ip bağlanır.
 - **Defe:** İçerisinde tarak ve ceplik bulunur.

• **Kücü:** İptendir ve kücü ile beraber sekiz parça oklava denilen ağaç çubuklar vardır.

Terlik: İpliğin sarılı olduğu parça olup cepliğe bağlanarak dokumayı sağlar (Kürkçüoğlu,2011,s.55).

2.2. Çözüye Kuvvet Veren Parçalar

- **İpek ağacı:** İpek iplerin sarılmasında kullanılır.
- **Çehiş:** Yukarıda bulunur.
- **Halaka:** Çehişin üzerinde bulunur.
- **Takarlak:** Halakaya bağlı olup halakaya kuvvet verirler.
- **Kazık:** Çehişe bağlı dört parçadır.
- **Orta Direk:** Dört parça olup kazığa bağlıdır.
- **Sermil :** Dokunan kumaşın sarıldığı ağaç olup orta direğe bağlıdır.

Mandal ve Dışlık: Birbirine bağlı olan bu iki parça ayrıca sermil ile birlikte orta direğe bağlıdır(Kürkçüoğlu,2011,s.56).

3.KAMÇILI CÜLHA TEZGÂHLARINDA DOKUNAN ÜRÜNLER

Cülha tezgâhlarında Neçek, Yamşah (Hışvalı, Şakkalı, Kuru hafız, Ahmediye, Dümbüllü, Sarı Ağabağı, Vala, Puşu, Ehram, Fıta, İzâr-Kahke bezi dokunmaktadır. Cülhacılık nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Cülha çeşitleri emeğin güzellikle kaynaşmasını gözler önüne sermektedir (Karadaş,2016).

3.1. Yamşah (Yamşak-Neçek-Çefiye)

Genelde kadınlar tarafından başörtüsü olarak kullanılan yamşah, son yıllarda erkekler tarafından da kullanılmaktadır. Pamuk ipliği ve sarı, yeşil renklerde floş ipliğinden dokunmaktadır. Floş; birinci kalite elyafı pamuktan yapılmış, parlak, ipek görünümünde bir ipliklidir. Bursa'dan beyaz olarak getirtilip Urfa'da sarı veya yeşil renge boyanmaktadır (Karadaş, 2016).

Yamşah, dokuma süreci içinde 12-13 aşamadan geçer. Bobin haline getirilen iplik kelep yapılır. Kelepler bakır kazanlarda kaynar suya katılan boya ile boyanır, güneşte kurutulduktan sonra el dolabında açılarak uzatılarak yumak haline getirilir. Sonra çözgü çözülür, ipler uzatılır. 250 cm. olan her bir çözgü kücüye çekildikten

sonra dokumaya başlanılır. Çözü iplerinin tezgâha bağlanması uzun ayaz günlerinde bir hafta zaman alır. Tezgâha bağlanmış çözgüde 1400 beyaz pamuk iplik, 400 parlak sarı floş iplik olmak üzere 1800 tane çözgü ipi bulunmaktadır (Karadaş,2016).

3.1.1. Başlıca Yamşah Çeşitleri

- **Hışvalı**

Fotoğraf 1. Hışvalı dokuması (Kılıç Karatay, 2016)

Ortası nakışlı, çevresi karelidir. Küçük ve büyük Hışvalı olmak üzere iki çeşittir ve bezayağı örgüsü ile dokunmaktadır.(Karadaş,2016).

- **Şakkalı**

Kareli anlamına gelen ‘‘Çekçegile’’ denir. Yamşah dokumasında dokuma yüzeyinde genel olarak kare motifler yer almaktadır. Dokuması bezayağı ve dimidir (Kürkçüoğlu 2011,s.56).

- **Ahmediye**

Çözgü ve atkısı sarı floştan olup yüzeyi beyaz renkte pamuk ipliği ile işlemeli olup dokuma örgüsü olarak bezayağı tekniği ile dokunmaktadır. (Kürkçüoğlu 2011,s.56).

- **Dümbüllü**

İki kenarına kalın floş çizgiler atılmış ortadaki kare boşluk floşla işlenmiştir (Kürkçüoğlu 2011,s.56).

- **Sarı Ağabağı**

Ahmediye’nin düz olanının üzerinin suzeni tekniği ile işlenmesine Sarı Ağabağı denir. Geniş ve büyükçe bir tahta kasnağa gerilen kumaş üzerine tığ ile

yapılan zincir işi tekniğine Farsça “iğne işi nakış” anlamına gelen suzeni denilmektedir. Diğer adı da “kasnak işi” dir. Bu yamşah türüne, erkeklerin beline bağlamasından dolayı “Ağabağı” adı verilmiştir (Kürkçüoğlu 2011,s.56).

3.1.1.1 YAMŞAH DOKUMASININ AŞAMALARI

• Pamuklu Çözü İpinin ve Floşun Boyama aşaması

Bir kazanda su kaynatıldıktan sonra, içerisine kumaş boyası karıştırılır. Boyanın sabit olması ve solmaması için yakıcı özelliği olan ‘pul kostik’ ve ‘hidrosofil’ kaynama safhasında suya katılır ve sonrasında pamuklu beyaz iplik bu karışıma batırılır. 15- 20 dakika içinde ipliğin kazandan çıkartılıp soğuk suda hemen banyo edilmesi gerekmektedir. Gecikildiği takdirde yakıcı özelliği kimyasal maddeler yani hidrosofil ve pul kostik ipliği yakar. Yıkanan iplikler güneşte kurutulur. Daha sonra el dolabında sökülüp açılarak uzatılır. Sonra kavuk (topak-yumak) edilir. En sonunda kücüyü çekilerek dokumaya hazır hale getirilir. Floş ipliğinin boyanması da aynı şekildedir. Urfalı ustalar ipliği kaynatarak boyayıp güneşte kurutma usullerinden dolayı kendi dokumalarının farklı yerlerde dokunan dokumalardan daha kaliteli olduğunu, renklerinin solmadığını iddia etmektedirler(Karadaş,2016).

• Çözünün Tezgâha Gerilip Bağlanması Aşaması

Sıddıka Karadaş ile yaptığımız sözlü görüşme de çözgü olarak pamuklu ve floş iplikler kullanılmaktadır. Tezgâha bağlanmış bir çözgüde 1400 tel beyaz pamuklu iplik, 400 tel parlak sarı floş iplik olmak üzere 1800 tel ip vardır. Dokunacak kumaşın türüne göre çözgü sadece floş veya sadece pamuk ipliğinden de olabilir. Çözgü iplerinin tezgâha bağlanması uzun yaz günlerinde bir hafta zaman almaktadır. Tezgâha bağlanan çözgü ile 200m kumaş dokunabilmektedir. Daha sonra tezgâha yeniden çözgü bağlanması gerekmektedir.

• Dokuma Aşaması

Cülha tezgâhı dört kazık ve iki uzatma üzerine yer seviyesinde kurulmuştur. Ayakçalık kısmı göğüs derinliğinde bir çukur içerisindedir. Cülhacı göğüs hizasına kadar çukur içerisine iner. Tezgâh ayak ve ellerin ritmik hareketleriyle çalışır. Önce ayakçalığa basılır. Sağ el defeyi çekerken, sol elde elceki aşağıya doğru belli bir uyumla çeker. Bu sırada tezgâhın çkarmış olduğu çıkık sesine mekiğin hareketi uyum sağlar. Defedeki tarağın sıkıştırılması ve tekrar elcekin çekilmesi birbirini izler. Dokunan kısım sermil denilen ağaca sarılır. Dokuma esnasında kopan çözgüler bükülmek suretiyle birbirine tutturulur. Buna bedris denilir (Kürkçüoğlu 2011,s.61).

• Nakış İşleme Safhası

Dokunan yamşahlar nakışlanmak üzere işlemeciye gönderilir. Dikiş makinesine benzer. Corne makinesi denilen makinede pamuklu iplik ve floş kullanılarak yamşahlar üzerine çeşitli motifler işlenir. Yamşahın tüm yüzeyinin tek motifle işlenmesine Kabilma nakış denilmektedir. Yamşahtaki iri kareler arasına gül motifi işlenmesine güllü denilmektedir. İşlemecide nakışlanan yamşahlar saçakları örülmek üzere evlere gönderilir ve kadınlar tarafından saçakları örülerek püskül haline getirilir (Kürkçüoğlu, 2011,s:61).

3.2. Vala

Farsça bir kelime olan ‘‘Vala’’ yüce, yüksek anlamında olup dimi dokuma örgüsü ile dokunmaktadır. Urfa’da kırmızı renkli ipekten dokunan Valalar, gelin duvağı yâda genç kız başörtüsü olarak kullanılırdı (Akpınarlı 1996,s:11).

3.3. Puşu

Fotoğraf 2. Puşu dokuması

(Kılıç Karatay 2016)

Fotoğraf 3. Puşu dokumasından bir detay

(Kılıç Karatay 2016)

İpek kumaşlar içinden bez ayağı örgü dışında bir örgü ile dokunan örnek olması ve değişik renkleriyle ve endüstriye uygulanabilir olmasıyla seçilmiştir. Bazı bitiş işlemleri, teknik iyileşmeler ve boyut çalışmalarıyla ürün yeniden tasarlanabilir. Yaygın olan işlemeli başörtü türlerinden daha farklı bir özellik taşımaktadır. Kumaşın dökümü, örgüsü, çözgü ve atkı renk farkının verdiği renk zenginliği, görsel etki seçilme nedeni olmuştur. Özgün yeni sanatlar yaratılara kaynak olabilir (Atalayer, 2002,s:14).

Puşu dokumacılığı günümüzde tamamen terk edilmiştir. Puşu dokumalarında floş kullanılmamakta ayrıca dokuma yapılırken nakışlı dokunduğundan dolayı dokuma bittikten sonra işleme yapılmamaktadır.

Puşu bir zamanlar düz beyaz olarak dokunur, tahta kalıp baskısı ile nakışlanırdı. Bu şekilde nakışlanan puşular daha sonra bir saat süre ile suya basılarak boya tortuları giderilir böylece nakışların temiz görülmesi sağlanırdı (Kürkçüoğlu,2011,s:57).

3.4. Ehram (İhram)

Fotoğraf 4.Ehram dokuması

(Kılıç Karatay, 2016)

Fotoğraf 5. Ehram dokuması

(Kılıç Karatay, 2016)

Ehram baştan ayaklara kadar inen ve gözler açıkta kalacak şekilde el yardımıyla yüze bürüklenen (yüzün kapatılması) beyaz yünden dokunmuş kadın boy örtüsüdür. Eskiden yaşlı kadınlar tarafından kullanılan bu örtü, günümüzde kullanılmadığından imalatı da terk edilmiştir. Ehram’a Anadolu’da ‘Car’ denilmektedir (Karadaş, 2016).

İhramlar kamçılı tezgâhların 2-4 ayakla çalışan çeşidi çekme tezgâhlarda tümüyle doğal saf beyaz yün iplikten dokunur. Tezgâhtaki genişlikleri 80-100 cm arasında değişen ihramlar, kullanılmak üzere yan yana dikildiklerinde genişlikleri 180 cm, boyları da 225-230 cm arasında olur. İhramların kenarları, çözgü uçlarının örülerek düğümlemesini yâda bastırma ipliği kullanılarak saçaklanmaktadır. Ehramlar Eriş, Mekik, Baklava Dilimli Yollu, Payam (Badem), Tud (Dut), Kepenek ve Sandıklı adlarında çeşitli motiflerle süslü olarak dokunurlardı. Eriş motifi ihramın yalnız iki ucuna aştahta ve su yani bordür şeklinde işlenir. Kepenek, Erzurum ihramlarındaki antika motifinin bozularak kelebeğe benzetilmiş biçimidir (Kürkçüoğlu, 2011,s:58).

Feriha AKPINARLI hocamızın 1996 yılında yaptığı araştırmalara göre; Şanlıurfa’da çülha dokumacılığı çok eski bir el sanatıdır. Yörede görüşülen dokumacılardan elde edinilen bilgilere göre dokumacılığın başladığı yıllarda ince yün ipliğinden ehram dokumalar yapılmıştır. Şanlıurfa ehramlarının dokuma sıklığı cm^2 ortalama 9x8 ipliklidir. Ortalama yün iplik kalınlığı ise 16-18 Nm'dir. İplik tek kat

ve çok bükümlü olduğu için dokumaya bürümcük görünümü kazandırır. Pamuk ipliği ise 12 Nm'dir. Boyutları ortalama olarak 220 cm boyunda ve 180 (90X2) cm enindedir. Bütün eham dokumaları bezayağı dokuma örgüsüne sahiptir. İki parça dokunan eham birleştirilir (Soysaldı, 2010,s:214).

Şanlıurfa ehamlarının motifli bezeme özelliği yok denilebilir. Şanlıurfalı dokumacılar ehamlarının kenarlarında beyaz pamuk ipliğiyle yapılmış çizgili, çubuklu ve zeminde ilave pamuk ipliği atkılarla yapılan, brokar teknikli, dört sıra halinde küçük benekler ve nadiren çubuklar arasında eşkenar dörtgen biçimli göz nakışlı süslemelerle yetinmişlerdir. Pamuk ipliği ile oluşturulan bu çizgiler ve çubuklar, boyda kenar şeridi ile iki çiftli çubuk ve ende dört veya beş çizgili iki veya üç sıra halindedir. Çözü yönünde bir çubuk sekiz iplik, atkı yönünde dört iplikten meydana getirilir. Ayrıca Urfalı kadınlar kendi ehamları belli olsun, misafirlige gittikleri yerde çıkardıkları ehamları diğer kadınların ehamları ile karışmasın diye özel saçak süslemeleri yapmışlardır. Bu süslemeler genellikle renkli iplik bağlamaları şeklindedir, bazen bağlama şekli, çoğu zamanda bağlanan iplik rengi kişiye özeldir (Soysaldı,2010,s:214).

3.5. Fıta

Günümüzden 30-40 yıl önce, 12-15 yaşları arasındaki kızların baştan bele kadar örtünmek için kullandıkları yarım örtüye fita denilmektedir. İhramdan farklı olarak çözgü ve atkılar yün olmayıp pamuk ipliğindendir. Genellikle iki renkli pamuk ipliğinden kareli olarak dokunurlardı (Kürkçüoğlu, 2011,s:58).

3.6. İzar- Kahke Bezi

Kahke bezi terbiye görmemiş yani ağartılmamış iplikten kaliteli olarak dokunan bezlere Urfa'da İzar denilmektedir. Bundan bir kalite düşük olan ve ucuz olduğu için fakir halk tarafından tercih edilen kirlı beyaz ya da hafif krem renkteki bezlere ise Kahke bezi denilmektedir. Hatta halk arasında; zenginle fakir arasındaki tek fark zenginlerin ölüsünün İzat'la, fakirlerin ölüsünün Kahke bezi ile kefenlenmesi olarak gösterilir. Kahke, Urfa'da simite verilen addır. Bu bez, simit fırınlarında hamurun ve simitin üzerini örtmek amacıyla kullanıldığından halk arasında bu ismi almıştır (Kürkçüoğlu, 2011,s:59).

ŞANLIURFA CÜLHACILIĞININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

El sanatları, Bireylerin bilgi ve becerisine dayanan özellikle doğal hammaddelerin kullanıldığı elle ve basit araçlarla yapılan ve toplum kültürünü, gelenek ve göreneklerini taşıyan ayrıca üretimini yapan bireylerin duygu, düşünce ve becerisini yansıtan, gelir getirici üretime yönelik ürünlerdir. Maddi kültürümüzün

en güzel örnekleri olan el sanatları, Türk halk kültürünü tanımlaması, çeşitliliği ve sanat değeri ile geçmişten geleceğe taşınması özellikleri ile dünya el sanatları içinde seçkin bir yere sahiptir.

12-16 Ekim 2010 tarihlerinde Şanlıurfa Valiliği ile Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Şanlıurfa Sempozyumu yapılmış Şanlıurfa cülhacılığının yanı sıra diğer el sanatları da hem yurt içinde hem de yurt dışında tanıtılmaya çalışılmıştır. Şanlıurfa El Sanatlarının Araştırma Geliştirme Tanıtma Üretim ve Pazarlama Projesi yapılmıştır. Projenin amacı Şanlıurfa geleneksel el sanatlarını tanıma, araştırma, geliştirme, üretme, pazarlama ve halkın sözlü kültürünün halk katılımı ile yaygın eğitim çerçevesinde yeni kuşaklara devamlılığını sağlama çalışmasıdır.

Culhacılarla yapılan görüşmelerde günümüzde yörede culha dokumacılığı eskiye nazaran daha dokunmakta olup daha çok siparişe göre yapılmaktadır. Genel olarak culha dokumacılığında sarı, turuncu, beyaz, kahverengi ve yeşil renkler kullanılmaktadır. Ancak siparişe göre denk değişimi olmaktadır(Kılıç, Oyman,2014,s:297).

Şanlıurfa'da Çulha sanatı yüzyıllardan beri var olup günümüze kadar gelebilmiş el sanatlarımızdan biridir. Ancak son yıllarda sanat bitme tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. İlde bulunan GESEM yani Geleneksel El Sanatları Merkezi ile sadece cülhacılık değil dericilik, keçecilik, kilim dokuma, takı ve ağaç oymacılığı gibi el sanatlarımız yaşatılma çabasıdır.

Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Merkezi müdürü Selçuk Ağanoğlu ile 3 Kasım 2014 tarihinde yapılan görüşme de dokumalar Balıklıgöl'de bulunan Geseme ait bir mağazada satılmakta ve bunun yanı sıra ürünler internet üzerinden satış ve siparişleri de yapılmaktadır. Teknolojik ilerlemeler doğrultusunda meydana gelen toplumsal değişimlerle birlikte el sanatlarının kullanım alanlarının değişimi, endüstriyel ürünlerin kullanımı gibi nedenlerle üretilmemeye veya geleneksel özellikleri bozulmaya başlamıştır. Şanlıurfa'daki dünyanın en güzel örneklerini veren el sanatları da olumsuzluklardan etkilenmiştir. Yörenin son zamanlarda fazla göç alması ve bu göçün neden olduğu yerleşim maddi ve manevi sorunlarda el sanatlarımızı kötü yönde etkilemiş ve bu durum Şanlıurfa'da el sanatlarına olan ilgiyi azaltmış durumdadır.

İl dışında yapılan sergilerde yer alan Urfa el sanatları yeterli ilgi göremekten yakındır. Dokumalar artık sadece Şanlıurfa valiliğinin ve Gazi üniversitesinin beraber çalışarak açmış olduğu Geleneksel El Sanatları Araştırma ve Geliştirme Merkezinde tek usta olan Mehmet KARADAŞ ve ailesi tarafından devam

ettirilmektedir. Mehmet usta, eşi Sıdika hanım ve çocukları cülhacılığı baba mesleği olarak benimsemişlerdir. Cülha sanatı ve diğer Urfa'da var olan ve sadece birkaç ustanın devam ettirdiği el sanatlarımızı gelecek nesillere bırakmak için daha fazla önem verilmesi gerekir. Göç yoluyla yöreye gelmiş ve artık orada ikamet eden kadınların yanı sıra yörenin kendi kadınları sahip oldukları geleneksel kültürleri olan el sanatlarına sahip çıkmalı ve bu sanatlar konusunda hem teorik hem de pratik olarak bilgilendirilerek unutulmaya yüz tutmuş ve bugün sadece tek bir aile tarafından devam ettirilen cülha sanatımızı ve diğer el sanatlarımızın yeniden eski önemini kazanması için çözüm yolları bulunmalıdır. Çünkü bu sanat sadece bir aileye değil bütün insanlara kalmış kültürel bir mirastır ve geleceğimize kalabilmesi için sanatımıza halk olarak sahip çıkmak gereklidir.

Sonuç olarak cülha sanatı çok eski kökenli bir el sanatı olup devamını sağlamaya çalışan dokuma ustaları bulunmaktadır. Ancak eskisi gibi rağbet görmeyip unutulmaya yüz tutmuştur. Bunun sebebi olarak teknolojik gelişmelerin yanı sıra halkın arz ve talebinin çok fazla olmamasıdır. Giyim kuşamda görülen değişimler günden güne modaya uyum sağlama arzusu bunlardan ziyade pazar sorununun aşılamaması dokumanın hak ettiği el emeğinin karşılığını alamaması en büyük sorun ve sebeplerdendir.

KAYNAKLAR

AKPINARLI Feriha, (1996)Şanlı Urfa Cülha Dokumacılığı, Şırkav Yayınları

ATALAYER Günay, (2002)Gap Çerçevesinde Halk Kültürü Sempozyumu Bidirileri, , T.C. Kültür Bakanlığı

KÜRKÇÜOĞLU A.Cihat, KÜRKÇÜOĞLU S. Sabri, (2011)Şanlıurfa Çarşıları- Hanları ve El Sanatları,

KILIÇ, Semra, OYMAN, N. Rengin,(2014) Şanlıurfa Culhacılığı ve Tarihçesi, 3. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Kültür Sanat Etkinlikler,

SOYSALDI Aysen, (2010)Uluslar Arası Türk Ve Dünya Kültüründe Şanlıurfa Sempozyumu

İnternet Kaynakları

<http://shartavi.blogspot.com.tr/2012/09/culhacik.html>

<https://www.pinterest.com/pin/511580838896103621/>

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80834/culhacilik-bez-oymaciligi.html>

Sözlü Görüşmeler

Selçuk AĞANOĞLU, (2016)Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Merkezi Müdürü, Sözlü görüşme

Mehmet KARADAŞ, (2014)Cülha ustası, sözlü görüşme

Sıddıka KARADAŞ, (2016)kursiyer, sözlü görüşme

Meral KARADAŞ, (2016)kursiyer, sözlü görüşme